

Dr. Milan Gorišek – ponosni sokol, ki je poletel nad Lenartom (ob 60-letnici smrti)

Marjan Toš*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Gorišek M.

Marjan Toš: Dr. Milan Gorišek – ponosni sokol, ki je poletel nad Lenartom (ob 60-letnici smrti). Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 88=53(2017), 2–3, str. 93–113

Dr. Milan Gorišek se je rodil v meščanski družini 1. septembra 1878 v Celju. Bil je poročen s hčerko slovenskega deželnega poslanca Franja Robiča iz Limbuša. Pravo je študiral v Pragi, kjer je leta 1902 tudi promoviral. Poklicno pot je začel v Mariboru, a je kmalu odšel v Lenart, kjer je ostal vse do aprilske okupacije Jugoslavije leta 1941. V Lenartu je prinesel mnoge napredne ideje in se je nenehno zavzemal za krepitev slovenstva ter za slovenski značaj trga. Bil je med vodilnimi sokolskimi delavci pri Lenartu in pomemben funkcionar mariborske sokolske župe. Nekaj časa je bil tudi lenarški župan in je skrbel za gospodarski napredek trga in okolice. Vidno vlogo je odigral v prevratnih letih 1918/1919, ko je generalu Maistru in njegovi slovenski vojski pomagal z živežem in predvsem z denarjem iz lenarške hranilnice.¹ V Lenartu je ostal vse do aprilske okupacije Jugoslavije leta 1941.

Ključne besede: Gorišek, Polič, Ilaunig, Aubl, Štupica, Lenart, Sokol, sokolsko društvo

* Marjan Toš, doktor zgodovinskih znanosti, zgodovinar in publicist, SI – 2230 Lenart v Slovenskih goricah, marjan.tos@gmail.com

¹ Marjan Toš, Ob 100-letnici sokolstva v Lenartu, Sokolsko društvo Lenart, v: *Zbornik, Športno društvo Lenart*, Lenart 2008, 13–14. V prevratnih časih 1918/1919 je dr. Gorišek tesno sodeloval s podpredsednikom Narodnega sveta (NS) za Štajersko dr. Franjem Rosino, ki je bil njegov svak.

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Gorišek M.

Marjan Toš: Milan Gorišek, Ph.D. – A Proud “Sokol”, Who Flew above Lenart (at the 60th Death Anniversary). Review for History and Ethnography, Maribor 88=53(2017), 2–3, pp. 93–113

Milan Gorišek, Ph.D., was born in a bourgeoisie family on 1st September 1878 in Celje. He was married to a daughter of a Slovene provincial representative, Franjo Robič, from Limbuš. He studied law in Prague, where he reached his Ph.D. in 1902. His professional path began in Maribor, but he soon left for Lenart, where he stayed until the occupation of Yugoslavia in April 1941. He brought many innovative ideas to Lenart and he constantly strived for strengthening of the Slovenehood and the Slovene character of the market town. Gorišek was among the leading “Sokol” activists in Lenart and an important official of the Maribor “Sokol” community. He was also the mayor of Lenart and he took care of the economic development of the market place and its surroundings. He also played an important role in the overthrow years 1918/1919, when he helped General Maister and his Slovene army with provisions and mostly with money from the Lenart savings bank. He stayed in Lenart until the occupation of Yugoslavia in April 1941.

Key words: Gorišek, Polič, Ilaunig, Aubl, Štupica, Lenart, “Sokol”, “Sokol” community

DUŠA NARODNOSTNEGA ŽIVLJENJA PRI LENARTU PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

Dr. Milan Gorišek je prišel v Lenart leta 1904 kot koncipient k zavednemu slovenskemu odvetniku Janku Leščniku. Že 1. januarja 1910 se je osamosvojil in odprl svojo odvetniško pisarno, v kateri je uspešno uradoval vse do aprila 1941. V njegovi pisarni so bili vsi sodelavci zavedni Slovenci in aktivni podporniki narodnostnega gibanja v trgu Sv. Lenarta v Slovenskih goricah. Kot se je rada spominjala Goriškova hčerka Majda, por. Dougan, je bil Gorišku najbolj zvest in najtrdnjši podpornik domačin iz Zimice, razgledani kmečki sin Davorin Polič. Med njima se je razvilo tudi veliko prijateljstvo, ki sta ga utrjevala tudi z aktivnim sodelovanjem pri Sokolskem društvu Lenart. V njem je po letu 1908 prišla do izraza Goriškova velika organizacijska vnema in slovenski narodni ponos, s katerima je navduševal mnoge mlajše sodelavce, člane Sokola in njihove podpornike po okoliških vaseh. Uspešno je deloval tudi kot odvetnik, pri čemer je zanimivo, da se je v glavnem izogibal primerov s področja kazenskega prava in se uveljavil kot dober odvetnik za področje civilnega prava (premičnine in nepremičnine, lastniški in sosedski spori). To problematiko je odlično obvladal in se kot zelo dober odvetnik uveljavil v odvetniški srenji daleč naokoli. V zameno za neplačane odvetniške storitve je včasih jemal posestva ali dele posestev malih kmetov, ki so se radi tožarili in seveda tožbe pogosto izgubljali. To je ostala edina zamera na njegov račun,

saj si je sicer ustvaril velik družbeni in javni ugled in je bil tudi prepoznavna in spoštovana moralna avtoriteta v kraju in v širšem prostoru osrednjih Slovenskih goric zlasti zaradi svoje globoke narodne zavednosti in odločnosti, ki so mu jo priznavali tudi politični nasprotniki. »Dr. Gorišek je bil skozi in skozi Slovenec, mož simpatične postave. Njegovo mišljenje je vseskozi narodno prežeto z edino idejo povsod pomagati slovenskemu narodu v javnosti do veljave. V osebnem občevanju je bil ljubezniv, pri vsem šaljiv in izreden pevec. Njegova gospa je bila skrajno nacionalna, ukazovalna ženska. Imponira pa njeno trdno slovensko prepričanje, ki je neomajno jekleno in sovraži vse, kar je nemško.«² V mariborski sokolski župi, v kateri je imel pomembne funkcije, je po prvi svetovni vojni kmalu postal eden najbolj prepoznavnih sokolskih funkcionarjev. K temu je nekoliko pripomoglo tudi svaštvo s starosto te župe, z dr. Franjem Rosino. Kmalu po prihodu v Lenart se je Gorišek začel ukvarjati z ustanavljanjem hranilnice in posojilnice, kar je bilo v kontekstu širših prizadevanj narodno zavednih krogov pred prvo svetovno vojno na Štajerskem. Narodnjaki³ so si namreč prizadevali, da bi »preprosto ljudstvo« iztrgali nemškemu kapitalu, ki je bil tudi pri Lenartu v primerjavi s slovenskim izredno močan. Ekonomska moč trških Nemcev je bila v primerjavi z revnim kmečkim zaledjem tisti element, ki je slovenstvo dodatno oviral pri doseganju narodnostnih ciljev. Gorišek se je skupaj z najtesnejšimi sodelavci tega dobro zavedal in je zato podpiral nastanek slovenskega denarnega zavoda.⁴ Že leta 1907 mu je s pomočjo Leščnika, Poliča ter še nekaterih podpornikov uspelo ustanoviti **Glavno hranilnico in posojilnico Slovenskih goric** kot družbo z neomejeno zavezo. Ta denarni zavod se je kmalu okreпил in je postal pomemben podporni steber slovenstvu. Razen pomoči gospodarstvu (obrnikom in še zlasti kmetom) je lenarška Glavna hranilnica in posojilnica izdatno pomagala tudi kulturnim društvom. Po ustanovitvi društva Sokol⁵ leta 1908 je

² Ožbolt Ilaunig, *Moje življenje*, Lenart 2016, (73–74); odslej Ilaunig. V zgodnjih zapisih v avtobiografiji *Moje življenje* Ilaunig uporablja za dr. Goriška ime Emil. Kasneje dosledno uporablja ime dr. Milan Gorišek.

³ Narodno napredna stranka – NNS (liberalci), v kateri je bil vodilni politik ljubljanski odvetnik in pisatelj dr. Ivan Tavčar (1851–1923). NNS je očitala katoliškimi narodnjakom, da delujejo v skladu z interesi papeške kurije, ne pa slovenskega naroda. Njihovo glasilo je bil časopis *Slovenski narod* (Prim. Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu*, Celje 2001, 15–16).

⁴ Pri Lenartu sta dalj časa delovala nemško posojilno društvo (Vorscussverein) in okrajna posojilnica, ki je v osemdesetih letih 19. stoletja prišla v slovenske roke, na začetku 20. stoletja pa se je že soočila z velikimi gospodarskimi težavami, ki so se nenehno stopnjevale.

⁵ Pobudnik za ustanovitev društva je bil notar Franjo Štupica, ki pa je iz društva kmalu izstopil in zato je vso pobudo prevzel dr. Gorišek. Notar Franjo Štupica je bil Maistrov mladostni prijatelj in trikrat njegov gostitelj na Zavrhu, kjer je imel svojo vilo z bogato vinsko kletjo in lepo urejene vinograde.

podpirala tudi njegovo dejavnost, a je društvo kmalu postalo najpomembnejši nosilec narodnostnega, javnega, kulturno-prosvetnega in športnega življenja v kraju. Sokol je skrbel tudi za živahno družabno življenje v kraju, organizirali so popularne veselice, na katerih se po pripovedovanju Goriškove hčerke Majde Dougan nihče nikoli ni pretepal. Na teh veselicah so radi postregli z vročimi hrenovkami in toplimi žemljicami, za katere je poskrbela Goriškova soproga s služinčadjo. Pred prvo svetovno vojno je bil Sokol tudi politično vplivna organizacija, v kateri je prevladovala liberalna ideja. Sokoli so podpirali tudi nastanek jugoslovanske države. Zaradi privlačnih vsebin je društvo postajalo zanimivo tudi za mnoge kmečke fante iz okolice Lenarta. K Sokolu so pristopili mladi iz Lormanja, Radehove, iz Sv. Trojice, Sv. Ane, Gočove in še iz nekaterih krajev.

Slika 1: Dr. Milan Gorišek na sokolskem druženju pri Sv. Ani v Slovenskih goricah (arhiv družine Dougan).

LENARŠKI ŽUPAN, SOKOLSKI STAROSTA, GOSPODARSTVENIK IN DRUŠTVENI DELAVEC

Po ustanovitvi nove države SHS je kmalu sledilo razočaranje, zlasti zaradi agrarne reforme, saj so Nemci še naprej imeli v lasti veliko zemlje in mnogo vinogradov, ki so jih obdelovali slovenski viničarji. Gospodarske razmere niso bile ugodne, socialni položaj večine podeželskega prebivalstva pa se je nenehno slabšal, saj je bilo celotno območje izrazito agrarno. Dr. Gorišek je bil vnet podpornik nove jugoslovanske države in je kmalu postal nosilec liberalne politike v trgu in njegovi okolici. Ostal je najbolj vpliven in vodilen

sokolski funkcionar. Med obema vojnama je dal trgu Sv. Lenart svojstven pečat tudi kot lenarški župan. Skrbel je za razvoj trga in njegove okolice.⁶ Trg Sv. Lenart je relativno zgodaj dobil elektriko, čeprav so elektrifikaciji pod Goriškovim vodstvom mnogi tržani nasprotovali, češ »da bo pobrala preveč denarja«. Skrbel je tudi za gradnjo in vzdrževanje cest in pri tem večkrat nalezl na velik odpor kmetov, ki so bili lastniki zemlje in niso dovolili, da bi ceste razširili. Tudi zato so bile mnoge ceste in javne poti zelo ovinkaste, saj so se morale izogniti ograjenim pašnikom za živino. Dr. Gorišek je bil izvoljen za župana leta 1925, potem ko je njegova lista zmagala na volitvah za občinski odbor (današnji občinski svet). Od 140 volivcev, ki so oddali svoj glas, jih je 66 volilo za Goriškovo listo, 36 pa za listo obrtno-delavske stranke, katere nosilec je bil sicer Goriškov podpornik, trgovec Srečko (Feliks) Krajnc. Goriškova lista je dobila 6 odbornikov (poleg dr. Goriška so bili v občinski odbor izvoljeni še gostilničar Recer,⁷ sodnik Čemer, Franc Žigert, Ignac Gumze in Anton Domšek). Krajnčeva lista je dobila tri odbornike (poleg Krajnca še Henrik Toplak in usnjar Peter Pernek).⁸

Za župana je bil izvoljen dr. Gorišek, za podžupana pa Srečko Krajnc. V čast novemu županu je bila 30. novembra 1925 v trgu Sv. Lenart baklada. Naslednje volitve v občinski odbor bi morale biti januarja 1929, vendar do njih ni prišlo zaradi napetega političnega položaja v državi. Kljub temu so bile za občinske volitve pripravljene kandidatne liste in začela se je celo predvolilna agitacija. Večinsko mnenje je bilo naklonjeno aktualnemu županu dr. Gorišku. Kronisti so zabeležili, da se je v času njegovega županovanja »pokazal vsestranski napredek v trgu: sprehajališče, olepšano sejmišče, obsežni občinski vrtovi, zeleni nasadi, poti in seveda električna razsvetljava. To so najboljši

⁶ Marjan Toš, *Gonilna sila sokolskega društva*, v: *Večer*, Maribor, 19. 1. 1995, str. 14. Takratni trg Sv. Lenart v Slovenskih goricah ni spadal med pomembnejša središča na Štajerskem, bil pa je upravno središče za osrednje Slovenske gorice.

⁷ Franc Recer je bil znani lenarški gostilničar in je vodil gostilno Lovski rog (kasnejšo gostilno »pri Jošku«) in jo je 8. januarja 1924 uredil celo kot hotel. Pred prvo svetovno vojno je bil Recer nekaj časa oskrbnik v graščini Hrastovec, ocenjen kot »vrli Slovenec, zelo simpatičnega značaja«.

⁸ Ilaunig, 250–252. Kot piše kronist Ilaunig, SLS na teh volitvah ni imela kandidata, ker se niso mogli sporazumeti okoli nosilca liste. Dr. Gorišek je bil po ustanovitvi nove Kraljevine SHS v Lenartu predsednik Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), po političnem prepričanju je ostajal izrazit liberallec, tudi rojalist, naklonjen novi jugoslovanski državi in njenemu oblastnemu ustroju. JDS – Jugoslovanska demokratska stranka, ki so jo tvorili v glavnem liberalci iz nekdanje Narodno-napredne stranke. Po razcepu JDS leta 1924 se je večina liberalcev pridružila Pribičevičevi stranki, ki se je imenovala Samostojna demokratska stranka (SDS). Med njimi je bil do ustanovitve Jugoslovanske narodne stranke – JNS tudi dr. Milan Gorišek iz Lenarta.

in najbolj vidni rezultati županovanja dr. Goriška. To so uvideli tudi njegovi politični nasprotniki.⁹

Slika 2: Dr. Milan Gorišek, lenarški odvetnik, sokolski voditelj in vodilni liberalni politik med obema svetovnjima vojnama pri Lenartu v Slovenskih goricah (arhiv Marjana Toša).

Za nosilca liste proti Gorišku se je trški opoziciji ponujal nekdanji župan Karol Aubl, ki pa po »prepričanju ni bil Slovenec«. Kljub temu so ga nekateri novi člani SLS¹⁰ podpirali in menili, da bi bil Aubl najprimernejši Goriškov

⁹ Ilaunig, 301 in *Koroški Slovenec*, št. 7, 1929. Kot na prejšnjih volitvah se tudi tokat niso mogli uskladiti in poenotiti glede nosilca liste.

¹⁰ Slovenska ljudska stranka – SLS je nastala leta 1905, ko se je Katoliška narodna stranka (KNS) 27. novembra tega leta preimenovala v Slovensko ljudsko stranko. Njen vodilni ideolog je bil dr. Ivan Šušteršič (1863–1925), ki je veljal tudi za mojstra parlamentarne taktike v dunajskem državnem zboru pred prvo svetovno vojno in je vseskozi odklanjal sodelovanje s slovenskimi liberalci zaradi svetovno nazorskih razlik. Po majskih državnih zbornih volitvah leta 1907 je bil med štajerskimi poslanci SLS tudi veleposestnik Ivan Rošker iz Malne v Slovenskih goricah. Z Goriškom sta se dobro razumela.

protikandidat. In »bojno sredstvo« zoper naprednjake v trgu, posebno zoper Goriška. Ko je septembra 1935 prišla odločitev o komasaciji majhnih občin, je Gorišek vneto zagovarjal samostojnost trške občine Sv. Lenart. Sredi septembra 1935 je bil pri Lenartu ljudski tabor s shodom nove stranke JRZ.¹¹ Tega shoda se je udeležil minister brez listnice dr. Miha Krek. Na shodu je spregovoril tudi bivši narodni poslanec Franjo Žebot, udeleženci pa so glasno in odločno kritizirali ravnanje pristašev jugoslovanskega režima, še posebej dr. Goriška in dr. Senekoviča. Na njun račun so bili vsi govorniki še posebej kritični.¹² Župansko funkcijo je Gorišek opravljal do marca 1936, ko ga je takratni ban Dravske banovine (jugoslovanske Slovenije) dr. Marko Natlačen te funkcije razrešil. To je Goriška prizadelo in užalilo in zato bana Natlačena med njegovim kasnejšim obiskom v Slovenskih goricah ni želel niti pozdraviti, kaj šele, da bi se z njim rokoval. V imenu lenarškega Sokola ga je pozdravil njegov sin Milan. Kljub razrešitvi je Gorišek še naprej politično deloval, in to v JNS,¹³ zaradi osebne prizadetosti in užaljenosti pa se maja 1937 ni hotel udeležiti slovesnosti v počastitev 20-letnice Majniške deklaracije. To obletnico so pri Lenartu svečano proslavili z veliko povorko po trgu vse do Škrjančkovega gaja (gostilna Kirbiš) in do pokopališča, kjer je bilo veliko kresovanje. Svečani del je bil v središču Lenarta, kjer je množico nagovoril zdravnik dr. Ludvik Kramberger. Med kresovanjem pri pokopališču so se dolgo v noč razlegali klici »Živio, dr. Korošec in Živio, Slovenija«.¹⁴ Se je pa Gorišek angažiral junija 1937, ko je Lenart obiskal načelnik JNS general Živković. Organiziral je sestanek z generalom in njegovimi sodelavci v gostilni Franca Arnuša »*Pri lovcu*«, kjer je bilo tudi svečano kosilo za visoke goste. Lenarški tržani nad obiskom niso bili ravno navdušeni, zastave so izobesili le Goriškovi privrženci in podporniki. Goste iz Beograda so poleg lenarških pripadnikov JNS pozdravili še Udo Wergles iz Sv. Jurija, Breznik od Svete Ane in Ernest Golob iz Svete Trojice. V zvezi s tem obiskom je zanimiva zabeležka dr. Ilauniga v njegovi avtobiografiji, češ da se »tiste čase ni rad več kazal v javnosti, saj se je po dolgoletnem političnem sporu z odvetnikom in lenarškim županom Milanom Goriškom bal fizičnega obračuna«. Zapisal je, da je »strupena sapa zajela cel trg ... Želim si kam drugam med druge ljudi, kjer je ljubezen in spoštovanje

¹¹ JRZ – Jugoslovanska radikalna zajednica, politična stranka, ki jo je jeseni 1934 izoblikoval predsednik jugoslovanske vlade Milan Stojadinović. V njo se je vključila večina politikov SLS.

¹² Ilaunig, 367.

¹³ Sedež te stranke v Lenartu je bil v gostišču Lovski rog (kasneje »Pri Jošku«), (Prim. Ilaunig 403). JNS – Jugoslovanska narodna stranka, ki je dobila to ime leta 1933, do takrat se je imenovala Samostojna kmetijska stranka – SKS in je predstavljala stranko slovenskih liberalcev na podeželju.

¹⁴ Ilaunig, 400.

enega pred drugim!»¹⁵ Ta zapis samo potrjuje politična nasprotja med Goriškom in Ilaunigom, ki se niso nikoli polegla, čeprav v službenih kontaktih na njuno sodelovanje niso vidno vplivala. Gorišek ni nikoli žalil sodniškega dostojanstva in pravnega znanja in tudi ni oporekal Ilaunigovi sodniški službi, pač pa mu je vedno zameril narodno omahljivost in neodločni značaj. Pri tem ni bil edini. V javnosti je tudi zaradi takšne držbe političnih nasprotnikov Ilaunig ohranil ugled in spoštovanje med ljudmi, saj je bil eden redkih slovenskih sodnikov, ki je celotno kariero preživel na lenarškem sodišču.¹⁶

Goriškova velika zasluga je vzpostavitev avtobusne povezave med Lenartom in Mariborom. Tega so bili veseli zlasti premožnejši tržani, ki so hitreje prišli na trg v bližnje večje mesto, kjer so prodajali različno blago in kmetijske pridelke. Avtobus je Gorišku občasno prinašal izgubo, a ga kljub temu ni ukinil. Najprej so imeli vozilo s parnim pogonom na drva, šele nato pa so uvedli promet z avtobusom na motorni pogon. Vozilo na paro je za vožnjo od Lenarta do Maribora porabilo veliko vrečo drv. Ko se je vozilo ustavilo na končni postaji v Mariboru, so morali peč ohladiti. Takrat se je po pripovedovanju očitvidcev običajno močno kadilo. Na prometno novost so ljudje sprva gledali z velikim nezaupanjem, prevoz z avtobusom se jim je zdel tudi drag. Zaradi hrupnega avtobusa na prašni makadamski cesti so pogosto podivjale konjske vprege, krave in voli pa si niti niso upali na srečanje z »motornim vozom«. Za avtobusni prevoz je skrbela Avtomobilska prometna družba Maribor – Zg. Radgona – Lenart kot »družba z omejeno zavezo s sedežem v Sv. Lenartu«. V register je bila vpisana 9. marca 1922. leta, poslovodji z enakimi pooblastili pa sta postala dr. Milan Gorišek, odvetnik, in Srečko Krajnc, trgovec od

¹⁵ Pokrajinski arhiv Maribor, fond. Ožbolt Ilaunig, *Moje življenje I – XII* in Mateja Ratej, *Markuzzijev madež*, Ljubljana 2017, str. 140. Avtorica je pripomnila, da Ilaunigova bojazen ni bila plod preganjave, temveč odmev razgretega političnega dogajanja na Slovenskem, ki je doseglo vrh s političnimi nemiri med slovensko turnejo predsednika Jugoslovanske nacionalne stranke Petra Živkovića, ko je na Prihovi pri Slovenskih Konjicah med napadom Živkovičevih pristašev na avtobus katoliških študentov umrl Rudolf Dolinar. V zvezi z ubojem je bil sredi junija 1937 odpeljan v Maribor na zaslišanje tudi sin lenarškega župana. Dr. Milan Gorišek tega leta ni bil več lenarški župan, zato njegov sin Milan ni bil več županov sin. Bil pa je zelo aktiven v Sokolu in tudi v JNS.

¹⁶ Med drugo svetovno vojno je Ilaunig izkazal politično zadržanost do narodnoosvobodilnega boja in upora proti okupatorju in ob tem zelo ostro obračunal z Goriškom in njegovim krogom lenarških narodno zavednih Slovencev, ki so bili med prvimi izgnanci leta 1941. Po njegovem si je Gorišek to »celo zaslužil«. O partizanih je Ilaunig zapisal, da »so to pojavi, ki nam dajo misliti« (prim. Mateja Ratej, *Markuzzijev madež*, Ljubljana 2017, str. 148. Avtorica dodaja, da mu druga jugoslovanska država kljub zadržani držbi do upora najbrž ne bi odrekla zaslug za lokalno skupnost, a je upokojeni lenarški sodnik pozimi 1945 umrl. Sam se z njeno oceno ne strinjam povsem in mislim, da bi Ilaunig čutil določene posledice).

Lenarta.¹⁷ Družbena pogodba je bila napisana 19. 1. 1922, koncesijska listina ministrstva za trgovino in industrijo, oddelka v Ljubljani, pa je bila v skladu z odlokom št. 6264/21 izdana 30. 8. 1921. Višina osnovne glavnice je znašala 701.000 K. Med družbeniki so bili dr. Milan Gorišek (225.000 K), Srečko Krajnc (225.000 K), Josip Šarec, trgovec iz Maribora (225.000 K) in Trška občina Sv. Lenart (26.000 K). Za trško občino Sv. Lenart so notarski zapis o njenem vstopu v omenjeno gospodarsko družbo potrdili Karol Aubl, posestnik in gostilničar kot župan trške občine Sv. Lenart ter njegova svetovalca dr. Ludvik Kramberger, lenarški zdravnik, in odvetnik dr. Andrej Veble. Notarski zapis je pripravil notar Fran (Franjo) Štupica.¹⁸ Avtomobilni prometni družbi se je s koncesijo odobrilo periodično prevažanje oseb z avtomobili na omenjeni progi, vendar zaradi slabega stanja nekaterih cestnih odsekov z nekaterimi omejitvami. Med njimi naj omenimo le dve vožnji dnevno v obeh smereh, pri čemer celotna obtežitev avtomobilov s potniki vred ni smela presežati 3.500 kg. Platišča vozil so morala biti opremljena z obroči iz gume, redno je bilo treba preizkušati zavorne naprave na vozilih, katerih največja hitrost je znašala 25 km/h oz. 30 km/h pri vozilih s pnevmatiko. V vaseh in trgih ter v križiščih pa je bila dovoljena največja hitrost vozil 12 oz. 6 km/h, čez cestne objekte in predvsem čez mostove preko Drvanje in Ščavnice pa še počasneje.¹⁹ Avtobusna zveza Lenarta z Mariborom je bila koristna in je olajšala tovorjenje kmetijskih pridelkov na mariborsko tržnico, čeprav so mnoge branjevke še vedno pešale na tržnico preko Št. Petra (današnji Malečnik) ali uporabljale konjske vprege, ko je šlo za večje količine jesenskih pridelkov (krompir). Ljudje so se na avtobuse privajali zelo počasi. Dr. Gorišek si je v okviru gospodarskih pobud in krepitev slovenskega kapitala v trgu vseskozi prizadeval okrepiti vlogo Okrajne hranilnice pri Lenartu. Pri tem se je soočal tudi z ostrimi nasprotniki in bil večkrat deležen tudi hude javne kritike na svoj račun, saj so mu nekateri očitali, da ta denarni zavod izkorišča tudi za krepitev osebne bogastva. Kot izkušen pravnik je Gorišek znal opozoriti vodstvo tega denarnega zavoda na nujne ukrepe v prid zavarovanja interesov vlagateljev, kar nasprotnemu taboru ni bilo po volji. Ko je leta 1925 prišlo do vmesne krize pri poslovanju in do neekonomičnega dvigovanja vlog zlasti

¹⁷ Pokrajinski arhiv Maribor, AŠ 1005 C I. 47; fond Okrožno sodišče Maribor – Avtomobilna prometna družba Maribor – Zg. Radgona – Sv. Lenart.

¹⁸ Ibid. Iz dokumentov kasnejšega datuma je mogoče razbrati zanimivo dogajanje okoli te družbe, iz katere je bil leta 1934 kot poslovodja izbrisan trgovec Srečko Krajnc in je namesto njega postal novi poslovodja pisarniški ravnatelj Davorin Polič. Svoj delež v družbi je Krajnc že leta 1930 prodal dr. Gorišku. Odstop oz. prodaja deleža je temeljila na odstopni pogodbi z dne 28. 6. 1930 in ga je prevzela Glavna hranilnica Sv. Lenart, ki je tudi dovolila, da se ta odstop vpiše v trgovski register.

¹⁹ Dokument Okrajnega glavarstva Maribor z dne 10. 9. 1921, Pokrajinski arhiv Maribor.

revnejših izposojevalcev, je skušal uveljaviti pravico na odpovedne roke, in to tako, da bi prišli do svojega denarja res tisti, ki ga najbolj potrebujejo. Ravnateljstvu Okrajne hranilnice so javno očitali, da namerava začeti z izterjavo posojil, da bi lahko pokrilo vlagatelje in da bo to poslovanju zavoda škodilo. Oškodovanje Okrajne hranilnice pa bi pomenilo hkrati oškodovanja celotnega okraja, so bili prepričani Goriškovi nasprotniki. Negativne posledice bi zagotovo bile, saj je imela hranilnica veliko malih vlagateljev in predvsem socialno šibkih posojilojemalcev, ki bi lahko prišli na »boben«. Pri tem se je Gorišek zanašal na jasna jamstva posestev v vsem okraju, ki so za trdnost denarnega zavoda jamčila celo z vso davčno močjo, sploh ker po njegovem odzivu ni bilo gospodarskega razloga ali vzroka za prekomerno dvigovanje denarnih (hranilnih) vlog. Ravnateljstvo Okrajne hranilnice pri Sv. Lenartu so sestavljali Franc Kramberger, veleposestnik in predsednik iz Lenarta; dr. Milan Gorišek, odvetnik; Josip Petrič, posestnik iz Zg. Voličine, Jakob Rojs, veleposestnik iz Brengove; Ivan Roškar,²⁰ veleposestnik in politik iz Malne pri Sv. Juriju, Franc Šabeder, posestnik iz Zg. Korene, prošt Gregor Einspieler od Sv. Jurija²¹ in Josip Zelenik, posestnik iz Selc.²²

Dr. Gorišek je bil tudi med obema svetovnima vojnama najprej in predvsem odvetnik. Še naprej se je ukvarjal z nepremičninskimi zadevami in se je zelo redko vključeval v kazensko sodstvo. Bil je ugleden odvetnik in to potrjuje tudi odločitev mariborskega Okrožnega sodišča z dne 8. 11. 1924, po kateri je bil postavljen za začasnega prevzemnika odvetniške pisarne dr. Franja Rosine v Mariboru. Izjemno angažirano je deloval v lovski in gasilski organizaciji. Strokovni vodja Goriškovega lovišča je lovski čuvaj Feliks Ciuha, ki je uplenjeno divjad vozil v znano mariborsko Benkovo mesarijo. Tam je

²⁰ Ivan Roškar (1860–1933), veleposestnik in politik iz Malne pri Sv. Juriju v Slovenskih goricah. Bil je župan na Malni, v letih 1907–1918 je v štajerskem deželnem zboru v Gradcu zastopal volilni okraj Ljutomer – Lenart, v dunajskem Državnem zboru pa v letih 1907–1918 podeželski okraj Maribor – levi breg. Sodeloval je pri ustanavljanju Slovenske kmetijske stranke, politično je organiziral Slovence in se zavzemal za večji slovenski vpliv na vseh področjih. Bil je velik domoljub in zavedni Slovenec, zato so ga oblasti ob izbruhu prve svetovne vojne leta 1914 zaprle v Gradcu. V novi jugoslovanski državi SHS je odločno zagovarjal slovenske interese in se je leta 1922 iz parlamentarnega življenja umaknil. Posvetil se je lokalni politiki in deloval kot župan ter se pri tem zavzemal za interese kmečkih posestnikov.

²¹ Gregor Einspieler (1853–1927), zavedni koroški duhovnik, je pred pobegom v Pliberk leta 1919 služboval kot prošt in župnik v Tinjah. Koroško je zapustil po plebiscitu in je od leta 1922 služboval kot župnik v župniji Sv. Jurija v Slovenskih goricah. Tam je bil med ljudmi priljubljen in spoštovan. Umril je aprila 1927 in njegovega pogreba na farnem pokopališču se je udeležilo kar 32 duhovnikov. V pogrebni sprevedu je bila tudi močna delegacija okrajnega zastopa Sv. Lenart, ki jo je vodil dr. Milan Gorišek (prim. *Koroški Slovenec*, 11. 5. 1927, št. 19).

²² *Slovenski gospodar*, 19. 3. 1925, str. 2–3.

bil poslovodja Lenartčan Hanzi (Anza) Pirher. Lovec pri Lenartu je bil tudi sodnik Otmar Cvirn, sin podpolkovnika Franja Cvirna, ožjega sodelavca generala Maistra. Predvsem pa je bil dr. Gorišek gonilna sila in duša sokolskega življenja pri Sv. Lenartu in na širšem območju osrednjih Slovenskih goric. Prav v sokolski organizaciji je prišla do polne veljave njegova organizacijska sposobnost, ki je pripomogla, da se je sokolska ideja kljub temu da se je razvijala v kmečkem, tradicionalističnem okolju, globoko ukoreninila in zaživela tudi na podeželju. Gorišek je pripadal zmernemu krilu Sokola, za razliko od mladih sokolov Zorana Poliča, sina sokolskega vaditelja Davorina Poliča in Aleksandra Pirherja, ki sta bila izrazita predstavnika levega krila Sokola.²³ Zato ne preseneča, da sta bila oba po končani drugi svetovni vojni politična funkcionarja. Lenarški Sokol je začel vnovič zelo aktivno delovati po nastanku nove države Kraljevine SHS. Leta 1920 je Gorišku uspelo dobiti prostore nekdanje nemške šolske telovadnice pri Schulverein za Sokolsko društvo. Objekta se je oprijelo ime »sokolski dom« in je med Lenartčani znano še danes. Pri tem se je kar precej zapletalo, saj je bil dokončno prenos lastništva opravljen šele leta 1940. Sokolske prireditve med obema svetovnima vojnama so bile pri Lenartu lepo obiskane, kar velja še zlasti za telovadne nastope in društvene veselice. Leta 1924 so svečano razvili sokolski prapor, za katerega sta bila najbolj zaslužna starosta dr. Gorišek in vaditelj Polič. Leta 1927 je za krajši čas postal telovadni vaditelj lenarških sokolov olimpijonec Leon Štukelj. Tega leta je bil namreč nameščen za sodnika pri lenarškem sodišču. Sokoli so ga imeli v čisljih in so pod njegovim vodstvom trenirali izjemno zavzeto. Leta 1931 so postavili letno telovadišče in leta 1933 je društvo štelo že 180 članov. Tega leta je bil v lenarškem sokolskem domu tudi veličastni občni zbor, na katerem je starosta dr. Gorišek prebral pastirsko pismo slovenskih škofov v zvezi s Sokolom, ki so ga duhovniki v cerkvah brali 8. januarja 1933. To pastirsko pismo je med člani in podporniki Sokola povzročilo veliko razburjenje, saj se je glavni očitek slovenskih škofov nanašal na svobodomiselnost sokolske organizacije, ki naj bi jo ohranjal tudi novi Sokol Kraljevine Jugoslavije. Dr. Gorišek je ob tem ocenil, da škofje pastirskega pisma ne bi izdali, če bi se Sokol širil samo po mestih in trgih. Ker pa se krepil tudi na podeželju, so se v Cerkvi zbal vpliva sokolske organizacije.²⁴ Leta 1935 so sokoli sodelovali

²³ Franček Toplak, *Spomini sokola*, Maribor 2010, (42–43), odslej Toplak.

²⁴ Vneti pripadniki in sodelavci Sokola niso obiskovali nedeljskih maš in drugih verskih obredov, kar so jim njihovi politični nasprotniki zamerili. Zaradi »politične nadmoči Sokola v podporo režima, za katerega se je potegoval«, je konec leta 1935 po krajšem članstvu iz Sokola izstopil dr. Ožbolt Ilaunig. Vanj se je včlanil oktobra leta 1935 na zahtevo takratnih oblasti in ga je kmalu zapustil, saj po njegovem mnenju »šentlenarški sokol ni bil to, kar bi moral biti«. Ilaunig Sokolu ni bil nikoli naklonjen.

na svečanosti ob posaditvi lipe v spomin na ubitega jugoslovanskega kralja Aleksandra. Spominsko lipo so posadili na osrednjem lenarškem trgu.²⁵ Lipo je blagoslovil župnik Franc Sinko.²⁶ Ta je dr. Gorišku nasprotoval in tudi ni želel biti na fotografiji ob tem dogodku. Zato si je z mašno knjigo zakril obraz. Sokoli so se za to potezo župniku Sinku maščevali tako, da so mu kasneje pred župniškim priredili »mačjo muziko«.²⁷

Gorišek je dobro sodeloval z nekaterimi župani okoliških občin, med katerimi velja posebej omeniti Jožefa Špindlerja od Svete Ane.²⁸ Ta je bil narodni poslanec, izvoljen na listi JRZ.²⁹ Bil je vnet podpornik Sokola in član nove Kmečke zveze. Pripadal je sicer katoliškemu taboru, a je kljub temu izdatno podpiral sokolsko delovanje in sokolsko idejo, še zlasti zaradi močnega narodnostnega naboja Sokola. Ta odlika sokolov je prišla v obmejnem delu nekdanje Kraljevine Jugoslavije do izraza po prihodu Hitlerja na oblast v Nemčiji leta 1933 in še bolj po nacističnem »anšlusu« Avstrije leta 1938. Gorišek in Špindler sta veliko sodelovala pri nekaterih gospodarskih vprašanjih in podpirala razvoj kmetijstva. Gorišek je veljal za enega od najbolj uglednih tržanov medvojnega Lenarta in se je rad udeleževal družabnih dogodkov, posebej še v znanem gostišču *Lovski rog*. To je bila *Recerjeva gostilna*. Nudila je varno zavetje članom Sokola in lenarškim lovcem, med katerimi je bil pogosto

²⁵ Toš, M., Sokolsko društvo Lenart 1908–2008, v: *Zbornik ob 100-letnici sokolstva v Lenartu*, Lenart 2008, 16–19. Dr. Milan Gorišek je bil tudi med prvimi člani Športnega društva Maribor in se je še posebej rad zadrževal med kegljači. Društveni pozdrav je bil »zdravo«, društvo je razvijalo različne dejavnosti, njegov prvi predsednik pa je bil dr. Glaser. Društvo je imelo svoj prostor v Narodnem domu v Mariboru, mnogi člani pa so bili tudi med prvimi aktivnimi mariborskimi sokoli, med katerimi se je rad zadrževal Goriškov svak dr. Franjo Rosina, pred prvo svetovno vojno vodilni sokolski funkcionar v Mariboru in leta 1918 Maistrova desna roka v Mariboru in na Štajerskem.

²⁶ Franc Sinko je postal lenarški župnik leta 1932. Pred prihodom v Lenart je kaplanoval na Pilštajnu, Vranskem, v Radljah, Šmarju pri Jelšah, na Teharjah in do konca prve svetovne vojne v Šmartnem na Pohorju. Sinko je po prihodu v Lenart takoj začel z bogoslužnimi reformami, vneto je skrbel za katoliška združenja in odgovorno skrbel za obnovo cerkve. Sinko je bil med drugo svetovno vojno najprej na Hrvaškem, od koder je leta 1942 prišel v Ljubljansko pokrajino. Od tam se je vrnil v Lenart in 4. maja 1951 v Lenartu umrl kot župnik in dekan (prim. Viljem Pangerl, Župnija Sv. Lenarta v zadnjih 200 letih, v: *Zbornik Občine Lenart*, Lenart 1996, str. 72–76).

²⁷ Toplak, 17–18.

²⁸ Jožef Špindler je bil leta 1941 skupaj z družino med prvimi izgnanci iz Slovenskih goric. Iz izgnanstva se je uspel vrniti v Ljubljano, kjer se je pridružil protikomunističnemu taboru in je po vojni emigriral v ZDA. Tam je pomagal pri organiziranju Štajerskega kluba in prvega martinovanja za Slovence, na katerem sta se pošteno sprla dr. Miha Krek in Jožef Melaher. Slednji je med nemško okupacijo v Slovenskih goricah organiziral četniške oddelke, ki so imeli sedež pri Sv. Petru pri Mariboru (danes Malečnik). Jožef Špindler se je iz ZDA preselil v avstrijski Cmurek, kjer je dolga leta vneto podpiral idejo o samostojni Sloveniji. Pokopan je na pokopališču pri Sv. Ani.

²⁹ JRZ – Jugoslovanska radikalna zajednica.

tudi dr. Gorišek. Vodilni možje lenarškega Sokola in člani odseka SLD od Sv. Lenarta so imeli v Lovskem rogu stalne mize in stole ter celo stalne kozarce.

Slika 3: Dr. Milan Gorišek je bil aktivni član podružnice Slovenskega lovskega društva v Mariboru in med ustanovitelji njenega odseka pri Lenartu (arhiv družine Dougan).

To navado je vpeljal prav Gorišek, ki je v času županovanja pripeljal za svojega podžupana gostilničarja Franca Recerja.³⁰ Še naprej se je kazalo nerazumevanje med Goriškom in sodnikom Ilaunigom. Slednji je bil po zapisih sodobnikov narodno omahljiv človek in je v ključnih dogodkih iskal

³⁰ Pričevanje Majde Dougan, roj. Gorišek, in Toplak, 59. Lenarško gostilno Lovski rog je vodila zelo sposobna Ivanka Letnik. V gostilni se je seznanila z vodjem Goriškovega avtobusnega podjetja in se z njim kasneje tudi poročila. Od tod ime gostilne »Joško« ali »Pri Jošku«, ki je med Lenartčani ostalo dolga leta, vse do prihoda kasnejšega gostilničarja Vindiša, ki je to gostilno leta 1989 preuredil v motel. Danes ne obratuje več, med starejšimi meščani Lenarta pa je še vedno ostalo ime »Joškova gostilna«.

priložnost za umik iz narodnostno kočljivih zadev. Znano je, da se je poročil z Nemko, hčerko bogatega trgovca Spitzzyja, ki je bil v tem času na čelu lenarške Schulverein. Ilaunigova žena je slabo govorila slovensko in z možem sta se pogovarjala v glavnem nemško. Kljub narodni omahljivosti je Ilaunig v prevratnih časih podpiral miren prehod in pripomogel k temu, da je sodišče brez težav prešlo v slovenske roke. Kot sodnik je v času pred prvo svetovno vojno sprejemal v obravnavo tudi slovenske vloge in je v duši nosil bolečino »izgubljenega Korotana«. Poleg župnika Sinka in poštnega uradnika Šumana je bil edini verni kronist lenarškega dogajanja v medvojnem času.³¹ Veljal je za narodnega in političnega oportunisto in je običajno okleval na vseh volitvah, tudi leta 1936, ko je liberalni kandidat JNS dr. Milan Gorišek županske volitve izgubil. Dobil jih je kandidat nasprotnega tabora (SLS), odvetnik dr. Marjan Štupica, čigar soproga je bila sorodnica Ožbolta Ilauniga.³² Sodobniki so Goriška ocenjevali za panslavistično usmerjenega liberalca, ki se je po ustanovitvi Sokola Kraljevine Jugoslavije po šestojanuarski diktaturi kralja Aleksandra leta 1929 zavzemal za večjo avtonomijo slovenskega dela sokolske organizacije. Zato se je občasno uprl levi frakciji Sokola, ki sta jo vodila dr. Lubej in dr. Rus.³³ Ko je leta 1936 Lenart obiskal ban dr. Marko Natlačen,³⁴ ga dr. Gorišek ni želel pozdraviti in se tudi ni udeležil svečanega sprejema.³⁵ Gorišek je namreč banu zameril, da ga je razrešil funkcije župana trške občine Sv. Lenart. Ban dr. Marko Natlačen je takrat razrešil tudi celotni občinski odbor, ki ga je začasno do volitev vodil gostilničar Franc Recer, sicer tesni Goriškov sodelavec in prijatelj.³⁶ 8. novembra 1938 je bila pri Lenartu veličastna akademija v počastitev 20-letnice Jugoslavije. Na njej je bil slavnostni govornik dr. Milan

³¹ Toplak, 59.

³² Dr. Marjan Štupica je bil sin lenarškega notarja Frana (Franje) Štupice, ki je prišel v Lenart leta 1906 iz Tržiča in je bil mladostni prijatelj generala Rudofa Maistra. Zato ga je po Maistrovi upokojitvi tudi trikrat gostil v svoji vili na Zavrhu. Marjan Štupica je bil lenarški župan tudi ob prihodu Nemcev aprila 1941.

³³ Toplak, 27.

³⁴ Ban Marko Natlačen (1876–1942). Bil je ustreljen na svojem domu na Poljanah v Ljubljani, kjer ga je 13. oktobra 1942 ustrelil v duhovnika preoblečen pripadnik VOS Franc Stadler Pepe. O tej justifikaciji, ki je močno odmevala v slovenskem protikomunističnem taboru, je VOS (Varnostno obveščevalna služba, ki jo je ustanovila KPS) objavila obširno poročilo, ki je izšlo v *Slovenskem poročevalcu* 24. oktobra 1942.

³⁵ Ban Natlačen je obiskal Lenart znova 1. maja 1939. Na trgu je sprejel vse organizacije, klerikalne in liberalne. Govoril je zelo pomirjevalno. Na sprejemu na sodišču je opozoril na nacionalno vzgojo, da ne bi ljudje nasedli propagandi iz sosednje države (mislil je Avstrijo), kakor se je zgodilo v Apačah (prim. Viljem Pangerl, Župnija Sv. Lenarta v zadnjih 200 letih, v: *Zbornik občine Lenart*, Lenart 1996, str. 75).

³⁶ Ilaunig, 373–375. Dr. Gorišek je bil vidni član JNS, tej pa je ban Natlačen nasprotoval in tudi zato je po prevzemu banske funkcije izkoristil možnost in Goriška razrešil kot župana trške občine.

Gorišek. Ob 30-letnici sokolskega društva Lenart so tega leta izdali posebno Spomenico s kratkim pregledom zgodovine sokolstva pri Lenartu.³⁷

Slika 4: Lenart, kakršnega ni več (arhiv Knjižnice Lenart).

Bolj kot so v Slovenske gorice prodirale nacionalsocialistične ideje in parole o redu in blagostanju v nemškem rajhu, več je bilo resne zaskrbljenosti, da se Slovencem ob narodnostni severni meji ne piše nič dobrega. Tega se je najbolj zavedal prav najožji Goriškov krog. Ko so po letu 1938 nemški nacionalisti in njihovi slovenski podporniki kurili kresove v čast Hitlerjevega rojstnega dne, so ta praznovanja odkrito in brez strahu motili člani Sokola. Na območje med Sladkim Vrhom in Radgono jih je poslal dr. Gorišek. Lenarškim sokolom so se pridružili tudi mariborski sokoli na kolesih. Vodil jih je prof. Zlatko Zei. Gorišek je tudi zaradi te narodnostne odločnosti med ljudmi ohranil ugled narodnozavednega Slovenca. Zato so ga pripadniki Kulturbunda³⁸ kmalu uvrstili

³⁷ Spomenica je v celoti ohranjena in je shranjena v arhivu domoznanskega oddelka Knjižnice Lenart v fondu dr. Marjana Toša. En izvod spomenice je predvojni sokol Ivan Banič podaril Zmagu Kokolu iz Hrastovca.

³⁸ Kulturbund, Švabsko-nemška kulturna zveza; krovna organizacija nemške manjšine v Jugoslaviji, ki je bila ustanovljena 20. 6. 1920 v Novem Sadu. Sprva je bila nepolitična organizacija, po vzponu nacizma pa je začela razvijati dejavnost v smeri krepitve nacizma med manjšino. Zato je bila leta 1936 v Kraljevini Jugoslaviji za nekaj časa prepovedana. Leta 1939 je spet začela legalno delovati. Njeno kulturno delovanje je bilo samo krinka za širjenje nacistične politike in ideologije, opazna pa je bila tudi njena vloga na obveščevalnem področju. Člani Kulturbunda so imeli pred okupacijo pripravljene sezname narodno zavednih Slovencev, ki so bili prvi na udaru nemške okupacijske oblasti leta 1941. Takšen seznam je bil narejen tudi za lenarško območje.

na seznam Nemcem sovražnih politikov in sumljivih ljudi in ga po okupaciji nameravali prijeti. Temu se je izognil s pravočasnim pobegom v Bosno.³⁹

IZGNANSTVO, BOLEZEN, RAZOČARANJE IN SMRT

Po aprilskem napadu sil osi na Kraljevino Jugoslavijo leta 1941 je moral dr. Gorišek z družino bežati iz Lenarta v Bosno. Že pred aprilskim napadom je v Banja Luki kupil hišo na eni od najpomembnejših mestnih ulic za 130.000,00 takratnih jugoslovanskih dinarjev. Kot je sam pojasnil, je to storil zaradi bližajoče se vojne nevarnosti, saj je bil pri Nemcih zelo osovražen slovenski politik. Gorišek je pred begom v Bosno opozoril na posledice nacistične okupacije nekaj najožjih sokolskih sodelavcev. Ti so pred Nemci, ki so 7. aprila 1941 vdrli v lenarški sokolski dom in ga spremenili v bivališče za vojake, 6. aprila zavili v papir in blago sokolski prapor z drogom in ga zakopali v kleti zgradbe na Ptujski cesti, ki je bila v lasti Goriškovih.⁴⁰ Pri odkopu maja 1945 so ugotovili, da je vlaga prapor uničila. Uspelo jim je rešiti tudi nekaj slovenskih knjig iz sokolske knjižnice, večino inventarja v sokolskem domu pa so uničili in pokradli nemški vojaki (zbirka znamk s sokolskim motivom, pokali, sokolska garderoba, blazine in telovadna orodja).⁴¹ V Banja Luki je dr. Goriška zadela kap in je bil do konca življenja odvisen od pomoči drugih. Pobeg in izgon v Bosno so mu mnogi lenarški nasprotniki celo privoščili, med njimi še posebej nekdanji sodni starešina in njegov večni politični nasprotnik dr. Ožbolt Ilaunig, ki je o tem obširno pisal tudi v svoji avtobiografiji *Moje življenje*. V nobenem zapisu ni obsojal nemške okupacije in tudi do pojava partizanov ni imel najbolj dobrega mnenja. Prav tako iz njegovih zapisov ni mogoče razbrati sočutja do Lenartčanov, ki so jih aretirali in nato med prvimi slovenskimi izgnanci poslali v Bosno, na Hrvaško ali v Srbijo. Bil je celo zelo kritičen do večnega političnega nasprotnika dr. Milana Goriška in njegovih sodelavcev.

³⁹ Po nemški okupaciji aprila 1941 so okupacijske oblasti pri Lenartu posebej skrbno analizirale članstvo v Sokolu in med prvimi izgnanci iz osrednjih Slovenskih goric so bili najbolj izpostavljeni prav člani Sokola. Sokolska organizacija je bila prepovedana, premoženje pa zaplenjeno v korist nemškega rajha.

⁴⁰ V njej je bil po vojni vrtec in še dalj časa dislocirana enota Glasbene šole Maribor.

⁴¹ Ivan Banič, *O Sokolu v Lenartu*, tipkopis, Lenart 1988. Gradivo je avtor podaril Zmagu Kokolu, ki mi ga je hvaležno odstopil in ga hranim v svojem osebni arhivu. Avtor je ob koncu zapisa zabeležil, da je po ustanovitvi odbora OF pri Lenartu 6. oktobra 1943 večina zavednih Slovencev sprejela program OF in podpirala narodnoosvobodilno gibanje. Rokopis je nastal ob 80-letnici Sokolskega društva Lenart, avtor pa je pri pisanju uporabil Spomenico Sokola iz leta 1938 in pričevanja Davorina Poliča, Mirka Brumna in Franca Rogla.

»Slišal sem govoriti, da so dr. Goriška internirali in odvedli na Dunaj (to ni bilo res, saj je dr. Gorišek z družino zbežal v Bosno in vojno preživel v okolici Banja Luke, kjer ga je prizadela kap, od katere si vse do smrti leta 1957 ni več opomogel). Odpeljal se je v nedeljo, 6. aprila 1941 s svojo soprogo iz Lenarta. Ker je moral avto pustiti v Močni, je šel peš v Slovensko Bistrico. Dr. Weixl (tesni Goriškov sodelavec, sokolski tovariš in prijatelj) se je tudi odpeljal od Sv. Trojice in odšel v Litijo. Tako so zapustili ti voditelji svoje pristaše, ogorčenje med ljudmi je splošno, pa tudi upravičeno, ker storili so marsikaj, kar je zagrenilo mnogim življenje. Iz lastnega vem to povedati in sem to tudi popisal v dogodkih mojega življenja.«⁴² Po njegovih zapisih je že 15. aprila v trgu »nastalo vsakdanje življenje, a čutilo se je, da se bo vse prilagodilo novemu sistemu in se bo vzpostavil prejšnji red«. Kateri red bi to bil, ni navedel. Že 3. maja 1941 so bili vsi napisi v Lenartu samo nemški. Na hiši Glavne hranilnice je še sameval napis: »Dr. Milan Gorišek, odvetnik«. Ilaunig je v dnevnik zapisal, da je ostal le napis, on sam in vsi njegovi pa so pobegnili. »Prej vsemogočni diktator se je umaknil – ni znal voditi take politike, da bi postal pri vseh spoštovan. Mogoče njegova krivda ni takšna, da bi spadala pod kazenski pregon, a sila, že dalj časa zadržana, je sedaj izbruhnila v domačinih samih, obstanka sedaj v tem kraju ni več ne zanj, ne za njegove privržence. Velja pač: Danes zgoraj, jutri spodaj.«⁴³ Na račun narodnostne omahljivosti in značaja Ožbolta Ilauniga se je pogosto šalil lenarški frizer Milivoj (Milko) Šurbek. Skupaj s prijatelji »jo je večkrat zagodel sodniku«, ki je bil do konca preračunljiv človek in so mu bili osebni interesi pomembnejši od skupnih.

Dr. Milan Gorišek je umrl leta 1957 in je pokopan na pokopališču v Rušah. Njegovo premoženje pri Lenartu je bilo večinoma nacionalizirano. Na podlagi odločbe Ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo LRS št. 4571/3 z dne 11. 1. 1947 so bile po zakonu o razlastitvi posestev, ki jih obdelujejo koloni in viničarji, odvzete Mariji Gorišek (Goriškovi soprogi, roj. Robič) in prenesene v splošno ljudsko premoženje nepremičnine v Drvanji (2 stavbišči, stavbišče s hišo, travnik, 6 njiv, 3 pašniki, gozd, 2 travnika, sadovnjak in vinograd).

⁴² Dr. Ožbolt Ilaunig, *Moje življenje*, avtobiografija, XIII., rokopis, Pokrajinski arhiv Maribor.

⁴³ Ibid. In *Moje življenje*, avtobiografija XII., rokopis, Pokrajinski arhiv Maribor. Dr. Ilaunig je bil politično omahljiv človek in nikoli blizu liberalnim nazorom dr. Goriška in njegovega slovensko narodnozavednega kroga. Na predvojnih županskih volitvah leta 1936 je zato odločno podprl Goriškovega protikandidata dr. Marjana Stupico iz JRZ. Že leta 1927 je Ilaunig na volitvah kandidate SLS označil za »pristine Slovence« in njim »veljajo moje simpatije«. Ilaunigu je bila SLS vedno blizu, zlasti zaradi nekaterih konservativnih stališč, ki jih je tudi sam zagovarjal. Stranka SLS je na teh volitvah zmagala v vseh krajevnih območjih, najbolj prepričljivo pa v Cerkvenjaku, pri Sv. Juriju v Slovenskih goricah, pri Sv. Benediktu in pri Sv. Ani.

Omenjena odločba je bila v zemljiški knjigi vpisana kot podlaga za odvzem navedenih nepremičnin in bila delno spremenjena z odločbo Državnega sekretariata za gospodarstvo LRS št. I72-446/1-54 B/M z dne 12. 7. 1954, vendar le v delu, kjer se odreja odvzem posestva v k. o. Drvanja. Na podlagi odločbe Okrajnega ljudskega odbora Maribor-Okolica št. II 211/A-54 Gr/Ro z dne 2. 8. 1954 so bile po zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji dr. Milanu in Mariji Gorišek odvzete in prenesene v zemljiški sklad agrarne reforme nepremičnine v Lenartu (6 njiv, 9 travnikov, 4 vrtovi, 3 stavbišča, hiša, dvorišče, sadovnjak in močvirje), v Gasteraju (3 travniki in 3 gozdne parcele) in v Zgornjih Žerjavcih (gozd). Na podlagi odločbe Okrajnega ljudskega odbora Maribor št. 04/32-LE- 24/49-60 z dne 17. 5. 1960 sta bila po temeljnem zakonu o izkoriščanju kmetijskega zemljišča odvzeta Mariji Gorišek v Lenartu 2 travnika. Z odločbo občinskega ljudskega odbora Lenart št. 04/20-33/1/105-60 z dne 8. 2. 1960 so bile po Zakonu o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč odvzeti Mariji Gorišek v Lenartu stavbišče, 2 vrtova, garaža in travnik. Z odločbo istega organa sta bili nacionalizirani tudi garaža in priročna delavnica. OLO Lenart je v zvezi z odškodnino za garažo ugotovil, da bi morali to garažo Mariji Gorišek odvzeti že prej, in ker je v tem času zanjo dobivala najemnino, ne more dobiti nobene odškodnine, pač pa je morala plačati še 18.300 takratnih dinarjev.⁴⁴

Lenartčani so na dr. Milana Goriška ohranili lep spomin in po njem poimenovali tudi eno od ulic v mestu, ki pa je ni več, saj so jo na zelo preprost način pripojili h Gubčevi ulici. Samo upamo lahko, da bodo to ime eni od novih ulic kmalu vrnili. Kljub temu ostaja v javnem spominu, saj se ga nekdanji sicer redki še živeči člani Sokola spominjajo kot enega od najbolj prepoznavnih in uglednih Lenartčanov, ki je rad pomagal tudi revežem. Na tradicionalnih gasilskih in sokolskih veselicah je plesal z vsako služkinjo in je tudi sicer rad pomagal manj premožnim pri premagovanju socialnih stisk.⁴⁵ Usoda članov lenarškega Sokola po končani 2. svetovni vojni je bila različna. Nekateri so postali komunisti in so odločno podpirali novo oblast ter zasedli

⁴⁴ Podatke posredoval Nejc Dougan, Mladinska 35, Maribor. Podatki slonijo na zahtevkih za denacionalizacijo odvzetega premoženja v skladu s 15. členom Zakona o denacionalizaciji. Vlogo za vrnitev odvzetega premoženja Mariji in dr. Milanu Gorišku iz Lenarta so vložili denacionalizacijski upravičenci, in sicer njuni hčerki Majda in Breda, vnukinja Vojka Svetel (hčerka pok. Milana Goriška ml. in njegove pok. žene Drine, roj. Skaljer) in vnuk dr. Borut Gorišek, sin pok. Milana Goriška ml. in njegove pok. žene Drine, roj. Skaljer. Fotokopijo te listine hrani avtor tega zapisa v osebnem arhivu. Izvirnike hranijo denacionalizacijski upravičenci. Nejc Douganu se za dragoceno pomoč prijazno in iskreno zahvaljujem.

⁴⁵ Emilija (Emika) Zakešek, Lenart, izjava in pričevanje z dne 12. 10. 2016.

pomembne funkcije v kraju in okolici. Tisti, ki pa pred socialistično-komunistično oblastjo niso klonili, so bili stigmatizirani kot »goriškovci«.⁴⁶

VIRI IN LITERATURA

Viri

Fotografije in dokumentarno gradivo so iz arhivov družine Dougan iz Maribora, Knjižnice Lenart in Marjana Toša.

Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1614/001/00020_0002

Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0645/001/01251

Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0645/004/00637; 242/13/24

Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0646/001/00329

Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0446/04886

Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1714/001_00153

Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Ožbolt Ilaunig, *Moje življenje* I.–XII.

Literatura

Ivan Banič, *O sokolu v Lenartu*, tipkopis. Lenart 1988.

Friderik Degen, *Moji spomini na lenarškega Sokola*. Maribor 1998.

Ožbolt Ilaunig, *Moje življenje*. Lenart 2016.

Lenarški zbornik (ur. Marjan Toš). Lenart 2000.

Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu*. Celje 2001.

Mateja Ratej, *Markuzzijev madež*. Ljubljana 2017.

Sokolsko društvo Sv. Lenart v Slovenskih goricah 1908–1938. Kamnik 1938

Bogo Teply, Narodnostni in politični boji pri Lenartu v desetletju pred prvo svetovno vojno. *Svet med Muro in Dravo*. Maribor 1968.

Franček Toplak, *Spomini Sokola*. Maribor 2010.

Marjan Toš, Dr. Milan Gorišek, preveč pozabljeni narodnjak Slovenskih goric. *Večer*, 19. 1. 1995.

⁴⁶ Ta oznaka se je že med vojno oprijela posameznikov, ki so postali sodelavci narodno-osvobodilnega gibanja, aktivisti OF ali celo pripadniki partizanskih enot na Pohorju in Kozjaku. Kot opozarja Toplak v omenjenem delu, so nekateri takoj po vojni povsem zatajili nekdanjo sokolsko pripadnost in pri tem omenja Ivana Filipiča, Vido Brumen, Ivana Baniča, Franca Roglja in Alfreda Pirherja. Ti so se takoj pridružili komunistični oblasti. Novi komunistični oblasti so se takoj pridružili tudi nekateri predvojni pripadniki katoliškega tabora, med njimi Ivan Muršak (Toplak, 36).

Marjan Toš, Sokolsko društvo Lenart 1908–2008. *Zbornik ob stoletnici Sokolskega društva Lenart*. Lenart 2008.

Marjan Toš, Prevratni dnevi 1918/1919 pri Lenartu v Slovenskih goricah. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 2/1997. Maribor 1997.

Zbornik Občine Lenart (ur. Breda Zorko). Lenart 1996.

MILAN GORIŠEK, PH.D. – A PROUD “SOKOL”, WHO FLEW ABOVE LENART (AT THE 60TH DEATH ANNIVERSARY)

Summary

Milan Gorišek, Ph.D., was born in a bourgeoisie family on 1st September 1878 in Celje. He was married to a daughter of a Slovene provincial representative, Franjo Robič, from Limbuš. He studied law in Prague, where he reached his Ph.D. in 1902. His professional path began in Maribor, but he left for Lenart in 1904. He first worked for a nationally conscientious lawyer, Janko Leščnik, and in 1910 he opened his own law office. He brought many innovative ideas to Lenart and he constantly strived for strengthening of the Slovenehood and the Slovene character of the market town. Gorišek was among the leading “Sokol” activists in Lenart and an important official of the Maribor “Sokol” community. He was also the mayor of Lenart and he took care of the economic development of the market place and its surroundings. He also played an important role in the overthrow years 1918/1919, when he helped General Maister and his Slovene army with provisions and mostly with money from the Lenart savings bank. After the new state of Serbs, Croats and Slovenes was established, he became an influential liberal politician and the head of the “Sokol” idea in the wider area of the central Slovenske gorice. As a long-time mayor he took care of the economic, communal, and social-political development of the Lenart market town municipality. He was a successful lawyer and was extremely active in the Maribor “Sokol” community. Gorišek was also committed to a firefighter and hunting organisations. He was a great Slovene patriot.

He stayed in Lenart until the occupation of Yugoslavia in April 1941. After the April attack of the Axis powers on the Kingdom of Yugoslavia in 1941, he and his family had to flee from Lenart to Bosnia, for the Germans considered him a much hated Slovene politician. He suffered a stroke in Banja Luka and he depended on the help of others until his death. He died in 1957 and is buried in Ruše. His assets in Lenart were mostly nationalised. The memory of him and mostly of his “Sokol” activities are still remembered today. His former young “Sokol” supporters, who also came from the villages, still have fond memories of him. They named one of the streets after him. Milan Gorišek, Ph.D., who without a doubt has the leading position in taking care of the Slovenehood in the decade before World War I and later on, is still a part of the public and historical memory of the city and municipality of Lenart. A few members of “Sokol”, who are still alive, remember him as one of the most recognisable and respected inhabitants of Lenart, who was also very fond of helping the poor ones.

The “Sokol” members from Lenart had, after World War II, very different destinies. Some of them became communists and stood behind the new government, and therefore held important functions in the market town and its surroundings. The ones, who did not yield before the socialist-communist authorities, were stigmatised as “Goriškovci”. All of them were nevertheless always proud of their former elder, Milan Gorišek, Ph.D.

DR. MILAN GORIŠEK – EIN STOLZER „SOKOL“, DER ÜBER LENART/SANKT LEONHARD IN WINDISCH BÜHELN FLOG (ANLÄSSLICH DES 60. TODESTAGES)

Zusammenfassung

Dr. Milan Gorišek wurde am 1. September 1878 in Celje/Cilli in einer bürgerlichen Familie geboren. Er war mit Tochter eines slowenischen Landesabgeordneten, Franjo Robič, aus Limbuš/Lembach (bei Marburg an der Drau) verheiratet. Jus studierte er in Prag, wo er 1902 auch promovierte. Seine professionelle Laufbahn begann in Maribor/Marburg, doch schon im Jahr 1904 ging er nach Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln. Zuerst arbeitete er bei dem nationalbewussten slowenischen Anwalt Janko Lešnik, im Jahr 1910 eröffnete er sein eigenes Anwaltsbüro. Er brachte sehr viele innovative Ideen nach Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln und er setzte sich ständig für die Erweiterung des Slowenentums und für den slowenischen Charakter des Marktes ein. Er war einer der leitenden Mitglieder der „Sokol“-Bewegung und bedeutender Funktionär der Mariborer/Marburger „Sokol“-Gesellschaft. Einige Zeit lang war er Bürgermeister von Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln und er kümmerte sich um die wirtschaftliche Entwicklung des Marktes und der Umgebung. Bedeutende Rolle spielte er auch in den Umbruchjahren 1918/1919, als er dem General Maister und seiner slowenischen Armee mit Proviant und vor allem mit dem Geld aus der Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln Sparkasse half. Nach der Gründung des neuen SHS Staates wurde er zum liberalen Politiker und zum Träger des „Sokol“-Gedankens in der weiteren Umgebung der zentralen Slovenske gorice/Windisch Büheln. Als langjähriger Bürgermeister sorgte er für die wirtschaftliche, kommunale und gesellschaftlich-kulturelle Entwicklung der Gemeinde Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln. Er war auch ein erfolgreicher Anwalt und extrem aktiv in der Mariborer/Marburger „Sokol“-Gesellschaft. Gorišek engagierte sich auch in der Feuerwehr- und Jägerorganisation und war überall ein großer slowenischer Patriot.

In Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln blieb er bis zur Okkupation Jugoslawiens in April 1941. Nach dem April-Angriff der Achsenmächte an das Königreich Jugoslawien im Jahr 1941 musste er mit seiner Familie von Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln nach Bosnien fliehen, denn er galt bei den Deutschen als ein höchst gehasster slowenischer Politiker. In Banja Luka erlitt Dr. Gorišek einen Schlaganfall und er wurde für den Rest seines Lebens auf fremde Hilfe angewiesen. Er starb im Jahr 1957 und ist auf dem Friedhof in Ruše begraben. Sein Vermögen in Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln wurde zum größten Teil nationalisiert. Die Erinnerung an ihn und vor allem an sein „Sokol“-Engagement ist bis heute noch stark präsent. Seine ehemaligen „Sokol“ Unterstützern, die auch aus den naheliegenden Dörfern kamen, behielten ihn in schöner Erinnerung. Eine Straße trägt sogar seinen Namen. Dr. Milan Gorišek, dem ohne Zweifel der Primat für die Sorge für das Slowenentum in dem Jahrzehnt vor dem Ersten Weltkrieg und auch noch später gehört, bleibt in der öffentlichen und historischen Erinnerung der Stadt und der Stadtgemeinde Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln erhalten. Einzelne noch lebende Mitglieder des „Sokol“ erinnern sich an ihn als an einen der ehrenwertesten und angesehensten Bewohnern von Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln, der auch den Armen gerne half.

Die Schicksale der „Sokol“ Mitglieder nach dem zweiten Weltkrieg waren sehr unterschiedlich. Einige wurden zu Kommunisten, die entscheidend die neue Regierung unterstützten und wichtige Posten in der Stadt und in der Umgebung besetzten. Diejenigen, die vor der sozialistisch-kommunistischen Macht nicht niederknieten, wurden als „Goriškovci“ stigmatisiert. Alle blieben jedoch auf ihren ehemaligen Leiter, Dr. Milan Gorišek, stolz.